PÄÄKIRJOITUS

Suomalaiset palkat – koska alkaa ylämäki?

Sari Pekkala
Erikoistutkija
Valtion taloudellinen tutkimuskeskus

Budjettiesityksen alla käydään kiivasta julkista keskustelua siitä mihin tarkoituksiin tulisi käyttää lisää varoja. Yleisesti hyväksytään, että terveydenhuoltoon, koulutukseen ja työvoimapolitiikkaan tulee suunnata julkisia varoja. Toisaalta on ehdotettu, että verotusta tulisi keventää, jotta palkansaajien ostovoima kohentuisi.

Veronkevennykset puoltavat paikkaansa, sillä 1990-luvun laman yhteydessä korotetut verot eivät ole vieläkään palanneet aiemmalle tasolleen eikä palkansaajien ostovoima ole kasvanut yleisen talouskasvun tahdissa. Myös tulopoliittisen kokonaisratkaisun maltillisuus riippuu pitkälti siitä saadaanko aikaiseksi tyydyttävää veroratkaisua. Julkisuudessa on keskusteltu siitä, miksi palkkojen osuus Suomen kansantuotteesta on suorastaan romahtanut viimeisten 10 vuoden aikana. Vastaavaa kehitystä niin sanotussa funktionaalisessa tulonjaossa ei ole havaittavissa muissa maissa.

Miksi palkat eivät ole kasvaneet vaikka bruttokansantuote on noussut voimakkaasti viimeiset viisi vuotta? Talousteorian mukaan työntekijän palkka vastaa hänen tuottavuuttaan. Palkkojen hidas kasvu viittaa työn tuottavuuden hitaaseen kasvuun. Näin ollen yleinen tuottavuuskehitys ja bruttokansantuotteen kasvu olisikin seurausta pääoman, ei työn, tuottavuuden noususta. Tämän puolesta puhuu myös se, että pääomasijoittajat ovat saaneet suuria tuottoja sijoituksilleen ja yritykset ovat jakaneet runsaita osinkoja. Viime aikoina on myös puhuttu työpaikkojen valumisesta halvemman työvoiman maihin, niin sanotusta Kiina-ilmiöstä.

Jokseenkin hämmentävää on kuitenkin se, että työllisyyden romahtaessa laman aikana työn tuottavuus kasvoi voimakkaasti. Toisin sanoen sama, tai jopa suurempi, tuotos on saatu aikaan pienemmällä työntekijöiden määrällä. Tämä viittaa siihen, että lama tuhosi erityisesti alhaisen tuottavuuden työpaikkoja jättäen jäljelle ainoastaan kannattavimmat yritykset. Palkat eivät kuitenkaan nousseet laman aikana, vaan reaalipalkat jopa laskivat. Odotettua palkkojen nousua ei tapahtunut myöskään lamaa seuranneina nousukauden vuosina. Mistä tämä johtuu?

Yhtenä mahdollisena selityksenä ilmiölle on suomalaisen palkkapolitiikan tasa-arvoisuus.

Koska tulojakauma halutaan säilyttää mahdollisimman tasaisena ja koska pyrkimys on yhtenäisiin tulosopimuksiin, palkat eivät voi nousta tietyillä toimialoilla liikaa suhteessa muihin toimialoihin. Matalan tuottavuuden toimialoilla ei ole ollut mahdollisuuksia suuriin palkankorotuksiin, vaikka kansantalouden keskimääräinen työn tuottavuuden kasvu sellaiseen viittaisikin. Näin ollen nekään työntekijät, joiden tuottavuus on kasvanut voimakkaasti uuden teknologian myötä, eivät ole päässet nauttimaan työnsä hedelmistä. Tässä on pitkälti kysymys valinnasta, joka Pohjoismaissa on tehty jo useiden vuosikymmenten ajan.

Toisaalta julkisessa keskustelussa on viitattu korkeasti koulutettujen ammattiryhmien, kuten opettajien, heikkoon tulokehitykseen julkisella sektorilla. Yliopistokoulutuksen saaneet opettajat, lääkärit ja papisto nauttivat suurta arvostusta vielä 1960-luvulla, ja heidän palkkansa olivat selvästi keskipalkkoja ylempänä. Sittemmin näiden alojen edustajien suhteellinen palkkataso on pudonnut, eikä ammattien arvostuskaan ole enää samalla tasolla. Mistä tässä on kyse?

Julkisen sektorin palkkojen määräytyminen poikkeaa yksityisestä sektorista ainakin siinä mielessä, että julkisten palveluiden tuottavuuden mittaaminen on vaikeaa. Miten mitataan esimerkiksi opettajan tai papin tuottavuutta? Entä hänen tuotoksensa laatua? On kai selvää, ettei palkkaa voi suhteuttaa pelastettuihin sieluihin tai opettajan antamiin arvosanoihin. Toisaalta julkisten palveluiden todellinen tuottavuus ei ole voinut kehittyä samaa vauhtia teknisen kehityksen myötä kuin teollisuuden työpaikoissa, mikä osaltaan selittää palkkojen hitaampaa kasvua. Pitäisikö näissä ammateissa pysyttäytyä perinteisessä kuukausipalkassa, vai siirtyä enemmän yksityisen sektorin kaltaiseen tulospalkkaukseen? Viime vuosina julkisen sektorin tulospalkkaus on yleistynyt voimakkaasti, ja tulee yleistymään edelleen. Samalla julkisten palveluiden tuottavuuden tutkimus herättää suurta mielenkiintoa.

Optimaaliset palkkausjärjestelmät ovat keskeinen tutkimuskohde taloustieteessä. Taloustieteen kirjallisuudessa on ehdotettu useita vaihtoehtoisia palkanmääräytymisjärjestelmiä julkiselle sektorille, mutta yksiselitteisesti parasta järjestelmää ei ole löytynyt. Paljolti nykyisessä keskustelussa on myös kyse arvostuskysymyksistä, ja siitä miten julkisen sektorin työpaikkoihin aiotaan tulevaisuudessa houkutella uusia työntekijöitä. Mikäli yksityisen ja julkisen sektorin välinen palkkakuilu kasvaa kovin suureksi, on selvää mihin nuoret uravalinnoissaan suuntautuvat. Tämä kysymys nousee entistä tärkeämmäksi, kun suuret ikäluokat poistuvat työvoimasta ja julkisyhteisöjen työvoima kutistuu noin sadalla tuhannella. On vaikea kuvitella, että julkisen sektorin työpaikkoja jätettäisiin täyttämättä suuressa mittakaavassa, sillä ikääntyvät suuret ikäluokat tulevat kuluttamaan paljon hoivapalveluita samalla kuin jatkuvasti nousevat koulutusvaatimukset takaavat nuorempien ikäluokkien koulutuspalvelukysynnän. Kuitenkaan budjettiratkaisuissa ja tulopoliittisissa neuvotteluissa ei ole toistaiseksi varauduttu tuleviin haasteisiin.

Koulutettuja henkilöitä koskeva palkkakuilu on syntymässä myös Suomen ja muiden länsimaiden välille. Vaikka koulutuksen tuotot prosentteina mitattuna ovat Suomessa kansainvälistä keskitasoa, on absoluuttisesti, eli euroina, mitattu koulutuksen tuottoero kasvanut maiden välillä. Suomalaisten nuorten korkea koulutusaste, hyvä kielitaito ja aiempaa suurempi kansainvälinen liikkuvuus muodostaa kiinnostavan yhtälön. Julkisessa keskustelussa

maahanmuuton vaikutuksista korostuu Suomeen muuttavien ulkomaalaisten työmarkkinamenestys ja korkeasti koulutetun työvoiman houkuttelumahdollisuudet. Ei ole kiinnitetty juuri lainkaan huomiota Suomesta pois muuttaviin koulutettuihin henkilöihin, vaikka maastamuuton tärkeimmäksi syyksi talousteorian mukaan nähdään maiden väliset tuloerot. Myös Suomen lähihistoriasta löytyy esimerkkejä taloudellisista muuttomotiiveista. 1970-luvulla Ruotsiin muutti suuria määriä suomalaista työvoimaa parempien ansioiden perässä. Silloin kyse oli lähinnä teollisuuden työpaikoista, eikä muutto kohdistunut korkeimmin koulutettuun väestöön. Muutto oli kuitenkin suurelta osin luonteeltaan pysyvää. Nykyisellään liikkuvin väestönosa ovat koulutetut nuoret, joiden poismuutto on vakava uhka Suomen kansantaloudelle.

Palkkamaltti on varmasti ollut valttia 1990-luvun lamasta toivuttaessa ja on vauhdittanut talouskasvua mukavasti. Kuitenkin samaan aikaan Suomen ero muihin EU-maihin palkkatasoissa ja funktionaalisessa tulonjaossa on kasvanut voimakkaasti. Turhauttavaksi on koettu myös se, etteivät yritykset ole työllistäneet odotetulla tavalla, sillä maltillisia tuloratkaisuja perusteltiin nimenomaan työllisyysnäkökulmalla. Tuleva neuvottelukierros näyttää mihin suuntaan suomalaisia työmarkkinoita aiotaan kehittää. Jatkuuko alhaisen tuottavuuden työpaikkojen katoaminen, ja kuinka käy niille korkeasti koulutetuille, joiden tuottavuutta on vaikea mitata. □